

МІСЦЕ БІБЛІОТЕКИ В СИСТЕМІ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Обґрунтовується значення бібліотеки як важливого компонента в системі масової комунікації.

Ключові слова: бібліотека, бібліотечна журналістика, масова комунікація, масова робота, канали комунікації.

Обосновывается значение библиотеки как важного компонента в системе массовых коммуникаций.

Ключевые слова: библиотека, библиотечная журналистика, массовая коммуникация, массовая работа, каналы коммуникации.

Substantiates the importance of the library as an important component in the system of mass communication.

Key words: library, library journalism, mass communication, mass work, ductings of communication.

Нині особливого розвитку набуває масова комунікація як відносно новий соціальний інститут, функція якого полягає у виробництві і поширенні знань. У цих процесах безперечно важливу роль відіграє бібліотека, яка організовує накопичення і передання соціально важливої інформації в часі і просторі; її послугами одночасно може користуватися необмежена кількість людей. Завдяки реалізації притаманних їй функцій бібліотека стає однією з найпродуктивніших масово-комунікаційних структур, що надає широких можливостей звернення до колективної пам'яті людства.

Зміст і особливості масово-комунікаційної діяльності бібліотеки висвітлено в працях багатьох українських та зарубіжних авторів, зокрема С. І. Головка, Ж. К. Ельборга (J. K. Elborg), Х. Йохумсена (H. Jochumsen) С. Г. Матліної, Г. К. Олзоєвої, А. С. Чачко. Проте місце і значення бібліотеки як важливого компонента в системі масової комунікації не розкриваються.

Мета статті — обґрунтувати місце бібліотеки в системі масової комунікації. Масова комунікація — це один із видів виробництва духовних цінностей, які можуть виражатися і закріплюватися в певній системі жанрів, форм, матеріальних носіїв тощо. На думку Т. В. Науменко, суб'єктами масової комунікації є впроваджувані цінності (соціальні спільноти, групи, інституції), які прагнуть представити власні цінності як загальні для всього суспільства і, відповідно, свої оцінки як загальнозначущі. Об'єктом масової комунікації автор пропонує вважати масову свідомість, а основною функцією — діяльність із перенесення, трансляції в масову свідомість тими чи іншими соціальними групами, інституціями певного фрагмента продуктів

спеціалізованої свідомості у формі оцінок певного виду явищ і фактів, актуальних із громадської і часової точок зору [13].

Таким чином, бібліотека має свою масову аудиторію, яку становлять представники всіх соціальних груп і категорій суспільства, незалежно від вікових, національних і соціальних ознак, релігійних і політичних поглядів. Основою діяльності будь-якої бібліотеки є її документний фонд (друковані, електронні, мультимедійні, віртуальні ресурси), соціально-інформаційна значимість яких відповідає потребам суспільства. Засобами і каналами підтримки комунікаційного середовища бібліотеки є відповідні технології і процеси, матеріально-технічний і кадровий ресурси. Варіативність каналів передання інформації уможливорюється завдяки комунікативності бібліотеки як відкритої системи, що розвивається і формується відповідно до інтересів і прагнень суспільства, на чому наголошують бібліотекознавці [21].

Слід зазначити, що серед соціально-економічних, техногенних, геополітичних, екологічних та інших проблем сучасного суспільства особливе місце посідають процеси трансформації загальнолюдських цінностей і ціннісних орієнтацій, у яких важливу роль відіграє бібліотека. У бібліотечному діяльнісному середовищі комунікація існує як поліфункціональний процес та універсальний фактор, де одну з ключових функцій виконує бібліотекар [19]. Незважаючи на деякі песимістичні прогнози щодо безперспективності бібліотечної професії в умовах розвитку інформаційного суспільства, час і практика довели, що бібліотекарі цілком здатні не лише органічно долучитися до соціокомунікаційні процеси, а й виконувати місію організаторів і виконавців масово-комунікаційних процесів. Сучасним бібліотекарям доводиться працювати з різними, зокрема соціально-проблемними категоріями населення, засобами своєї діяльності створювати соціально та інформаційно привабливе середовище для забезпечення різноманітних (когнітивних, інформаційних, культурно-освітніх, творчих, дозвілєвих та ін.) потреб різних користувачів [6]. Окрім того, сучасні бібліотекарі успішно виконують ролі «консультанта, аналітика, технолога, порадирика, викладача», співпрацюють не лише з постійним контингентом користувачів, а й з незнайомими людьми, т. зв. «нечитачами», котрі для забезпечення своїх інформаційно-комунікаційних, культурно-дозвілєвих потреб надають переваги не книзі, а електронним засобам масової інформації: телебаченню, Інтернету тощо [20].

На нашу думку, головним об'єднуючим елементом між бібліотекою і масовою комунікацією є книга (газета, журнал) як документ, носій інформації, основний традиційний інформаційний ресурс суспільства. Як зазначає М. А. Василик, із позицій комунікативістики

книга є надійним засобом комунікації — місцем зберігання інформації і засобом її трансляції, що збільшує можливості комунікаційних контактів між сучасниками, поколіннями та представниками різних культур [15]. В означеному контексті роль і місце бібліотеки в системі засобів масових комунікацій розглядає Т. Б. Маркова, здійснюючи порівняльний аналіз традиційної та електронної бібліотек й Інтернету як комунікаційних засобів сучасного суспільства [10]. Тобто сучасна бібліотека, трансформуючись в інформаційно-культурний центр, приділяє значну увагу: організації комфортного бібліотечного простору; опановує сучасні Інтернет-комунікації; поряд із традиційними формами масової роботи активно впроваджує в практику інноваційні технології масової комунікації, які сприяють формуванню нового образу бібліотеки, розкривають новітній інформаційно-культурний потенціал її можливостей і послуг; співпрацює із засобами масової комунікації, використовуючи їх можливості для проведення рекламних та іміджевих кампаній із метою популяризації повного спектра бібліотечних послуг [1; 4; 14; 16; 23]. Як один із провідних виробників і постачальників інформаційних послуг, що потребують застосування дієвих і апробованих засобів їх популяризації, бібліотека активно впроваджує в практику рекламу, паблік рилейшнз. Слід зазначити, що в багатьох зарубіжних країнах це означає обслуговування широкого загалу [2].

Безперечна масова робота бібліотек є одним із аспектів масової комунікації. Бібліотечні форми такої роботи (виставки, вечори, літературно-музичні салони, клуби і читацькі об'єднання, вечори, міські свята тощо) надають можливості бібліотеці заявити про себе, підтвердити статус відкритого соціокультурного інституту в системі масової комунікації. Масову роботу, бібліотечний PR дослідники пов'язують із діяльністю в напрямках формування іміджу бібліотеки, розширення зв'язків із громадськістю, розвитку соціального партнерства бібліотеки [11; 12].

Незамінним інструментом для зв'язків із громадськістю (PR), іміджевої і рекламної діяльності, бібліотечного маркетингу нині є бібліотечний блогінг, особливості, специфіка й інноваційні можливості якого висвітлено в публікаціях К. О. Василькової, А. І. Земскова, А. Трачука й інших [5; 8; 18].

Важливо звернути увагу на те, що в журналістиці поняття «канали масової комунікації» синонімізується з поняттями «засоби масової комунікації» та «масової інформації», «мас-медіа» та нині розглядається в трьох основних аспектах. Перший пов'язується із можливостями новітніх ЗМК у контексті розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та Інтернету, другий — із використанням традиційних засобів масової комунікації в умовах віртуально-

го простору. Третій аспект спрямовується на формування новітніх мас-медіа [17].

Зважаючи на високий рівень технологізації та медіатизації сучасного бібліотечного простору, зазначимо, що означені аспекти є актуальними у сфері інформаційно-бібліотечної діяльності. Суттєвою особливістю бібліотеки є те, що для реалізації своєї соціокомунікаційної місії вона обирає найприйнятніші, найоптимальніші і найефективніші види діяльності, які водночас виконують роль комплексних комунікаційних каналів, засобів. Це питання розглядають зарубіжні дослідники, в працях котрих, по-перше, відзначається посилення ролі бібліотек у житті суспільства загалом і територіальної громади зокрема. У напрямі розвитку нових форм взаємодії з населенням бібліотека концептуалізується як «третє місце», де, окрім дому і роботи, людина може мати всі умови для відпочинку та самовдосконалення, а також для реалізації своїх здібностей і культурних потреб [25]. У цьому разі великого значення набуває муніципальне реформування бібліотечної сфери. Стратегія розвитку бібліотек передбачає, що всі громадяни повинні мати однакові можливості доступу до бібліотечних сервісів і послуг, відтак соціокомунікаційна діяльність має зосереджуватися на їхніх культурних потребах і спрямовуватися також на не-користувачів [26]. По-друге, дедалі більшого визнання набуває факт використання бібліотеками соціальних медіа й Інтернет-мереж, що сприяє розширенню структури бібліотечних комунікацій; інтерактивного діалогу між бібліотекою і користувачами; налагодженню соціального обміну; популяризації бібліотечних фондів [24; 27; 28]. Отже, в бібліотечній практиці соціальні мережі — це додатковий канал популяризації інформаційних послуг; інструмент поширення інформації, що свідчить про важливе місце бібліотеки в системі масової комунікації. Означене підтверджують такі основні тенденції і напрями інтеграції бібліотеки до медійного простору [22]:

- взаємоінтеграція мережевих і бібліотечних сервісів під час донесення оперативних повідомлень до широкого загалу користувачів із інформаційною та рекламною цілями;
- розвиток бібліотечного блогінгу як інструменту поширення професійної інформації;
- використання соціальних мереж як рекомендаційного сервісу, інформаційного джерела, засобу інтернаціонального науково-інформаційного обміну;
- формування кластерних систем інформаційних ресурсів і користувачів.

Важливого значення в системі масової комунікації також набуває розвиток бібліотечної журналістики як принципово новий

напряму діяльності. Активне використання бібліотеками новітніх каналів, форм, засобів і технологій масової комунікації створює необхідні передумови для цього. Бібліотечна журналістика як навчальна дисципліна нині вже викладається в курсі підготовки майбутніх бібліотекарів (бакалаврів, спеціалістів) у Санкт-Петербурзькому державному університеті культури і мистецтв [7]. В Україні також здійснюється практика організації навчання бібліотекарів основ журналістської майстерності: підготовці публічного матеріалу статей, репортажів, прес-релізів; умінню брати інтерв'ю; здійснювати професійну фото- і відеозйомку тощо. Зокрема, за ініціативи Міністерства культури України, Харківського обласного відділення Української бібліотечної асоціації та програми «Бібліоміст» на базі Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка започатковує роботу Перша всеукраїнська школа бібліотечного журналіста. Цей проект передбачає опанування учасниками методів, прийомів, засобів журналістської діяльності та набуття практичних навичок за напрямками:

- взаємодія бібліотек із засобами масової інформації,
- пресова журналістика,
- теле- і радіожурналістика,
- Інтернет-журналістика,
- фотожурналістика [3].

Програма школи бібліотечного журналіста передбачає вивчення жанрів та специфіки журналістики в електронному середовищі, набуття навичок використання Інтернет-сервісів та каналів для формування власних бібліотечних ЗМІ, Без сумніву, опанування бібліотекарями України можливостей Інтернет-журналістики, газетно-журнальної, теле- і радіожурналістики сприятиме оптимізації роботи із долучення користувачів до бібліотек; формуванню впливу на громаду та суспільство й створення позитивного іміджу бібліотек як безплатних загальнодоступних центрів доступу до інформації через міжнародні, всеукраїнські, регіональні ЗМІ та корпоративні бібліотечні ЗМІ (електронні та друковані), сайти та сервіси Web 2.0, 3.0.

Отже, традиційна бібліотечна діяльність, бібліотечне масове інформування завдяки багатоканальній і різномірній комунікації нині є міжсистемною, здійснюється із використанням технологій масово-комунікаційної, соціокультурної, просвітницької, інформаційно-освітньої сфери, що суттєво впливає на особливості функціонування бібліотеки як організатора трансляції в часі й просторі соціально значимої інформації.

На нашу думку, важливим завданням бібліотеки є вдосконалення її діяльності в системі масових комунікацій, передусім, на рівні регіону. Масово-комунікаційна сфера в цьому разі — особлива

система, яка, з одного боку, функціонує за загальними принципами масової комунікації та належить до національної медіасистеми, а з іншого — вирізняється певними характеристиками та функціями, орієнтованими на геополітичні, економічні, етнічні, соціокультурні, ментальні, історичні особливості регіонального суспільного життя. Система масової комунікації регіону — це інституціоналізований комплексний інструментарій для «збору, вироблення, тиражування та розповсюдження інформаційної продукції на території певного адміністративно-територіального утворення» з метою інформаційного забезпечення процесу формування громадянського суспільства на локальному рівні [9]. Діяльність системи масових комунікацій в умовах регіону необхідно розвивати на основі соціальної взаємодії регіональних суспільних підсистем (органів адміністративного і соціального управління; наукових, освітніх, інформаційних, культурних інституцій; виробничо-економічних структур тощо), які є суб'єктами комунікаційної взаємодії.

У громадському житті регіону бібліотека відіграє важливу роль, оскільки у своїй діяльності керується інформаційними потребами та інтересами громадян; реалізує право на бібліотечне обслуговування всіх категорій користувачів, застосовуючи для цього традиційні і новітні інформаційно-комунікаційні технології. Як соціальний інститут, що поєднує функції накопичення, збереження, оброблення та передання інтелектуальної, духовної, історичної і культурної спадщини своєї території, бібліотека покликана забезпечувати доступ до інформації, знань, культури всім представникам місцевої громади, незалежно від вікових, національних і соціальних ознак, релігійних і політичних поглядів.

Засобами масово-комунікаційної діяльності бібліотека може здійснювати основні функції регіональної системи масових комунікацій, серед яких:

- забезпечення населення повноцінною інформацією про важливі події суспільного життя, діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування;
- донесення офіційної точки зору перших осіб регіону;
- висвітлення ключових проблем і культурних подій;
- здійснення просвітницької роботи серед населення;
- забезпечення зворотного зв'язку й обміну інформацією;
- формування іміджу регіону, збереження місцевої історико-культурної автентичності та ін.

Сучасна бібліотека активно співпрацює із засобами масової інформації регіону, використовуючи їх можливості для рекламних та іміджевих кампаній бібліотеки, які мають на меті популяризацію повного спектра бібліотечних послуг; сприяють формуванню ново-

го образу бібліотеки, розкривають її інформаційно-культурний потенціал. У зазначеному аспекті особливого значення набуває розширення взаємодії бібліотеки з усіма структурами суспільства завдяки участі в регіональних програмах співробітництва між близькими територіями, що має на меті поєднати їх історично-територіальні особливості та забезпечувати умови для культурно-освітнього обміну, досліджувати історіографію про історичні корені, проводити спільні масові заходи.

Відповідно до означеного можна дійти висновку, що сучасна бібліотека — один із наймасовіших та найдоступніших осередків організації громадського інформування та спілкування, що є визначальним фактором її ролі й вагомим місцем в системі масової комунікації. У подальшому маючи відповідний інформаційно-ресурсний потенціал, який нині значно посилюється завдяки створенню власної мультимедійної продукції та можливості доступу через Інтернет до масивів електронної інформації, бібліотеки можуть претендувати на роль масових інформаційних осередків, здатних оперативно доносити до громадян суспільства інформацію з різних життєво важливих питань.

Подальшого дослідження потребують: поглиблення уявлень про масово-комунікаційні процеси в бібліотечній сфері; вивчення стану використання бібліотеками України сучасних каналів масової комунікації; визначення напрямів розвитку бібліотеки в системі масової комунікації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Амлінський Л. Бібліотечний комфорт: розкіш чи веління часу / Л. Амлінський // Бібл. вісник. — 2010. — № 3. — С. 39–44.
2. Багрова И. Ю. Тенденции, состояние и перспективы обслуживания в национальных библиотеках мира: (по материалам зарубежной печати) / И. Ю. Багрова // Мир библиотек сегодня — 1996. — Вып. 3. — С. 13–27.
3. Библиотечная журналистика и профессиональное развитие [Электронный ресурс] // Методист библиотеки: блог научно — методического отдела Харьковской государственной научной библиотеки им. В. Г. Короленко. — Режим доступа: http://metodist-biblioteki.blogspot.com/2013/06/blog-post_17.html. — Заглавие с экрана.
4. Букатова Л. Корпоративный PR: дух единой команды. Если хочешь, чтобы мир заговорил о тебе, используй СМИ! / Л. Букатова // Библиотека. — 2012. — № 5. — С. 9–13.
5. Василькова Е. А. Дипломированный блог / Е. А. Василькова // Современная библиотека. — 2011. — № 3. — С. 36–39.
6. Головки С. И. Социально-культурные функции библиотечной профессии / С. И. Головки // Библиотекосведение. — 2004. — № 6. — С. 32–38.
7. Дисциплины кафедр. Специалитет 071201 «Библиотечно-информационная деятельность» [Электронный ресурс] // Санкт — Петербургский государственный университет культуры и искусств. — Режим доступа: http://spb.guki.ru/structura_university/af/kaf_biblio_i_teor_chten/umk. — Заглавие с экрана.

8. Земсков А. И. Составление личных хроник — blogging — модный инструмент для самовыражения / А. И. Земсков // Научные и технические библиотеки. — 2005. — № 6. — С. 51–56.
9. Змії Л. М. Аналіз деяких аспектів функціонування регіональних ЗМІ України (за результатами експертного опитування) [Електронний ресурс] / Л. М. Змії. — Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc.../Zmij.pdf>. — Назва з екрана.
10. Маркова Т. Б. Библиотека в контексте культуры: философско-культурологический анализ: автореф. дисс. ... доктора филос. наук: 24.00.01 / Т. Б. Маркова; СПб. гос. ун-т. — СПб., 2008. — 35 с.
11. Матлина С. Нам не жить друг без друга. Социальное партнерство в развитии публичной библиотеки / С. Матлина // Библиотечное дело. — 2007. — №6. — С. 2–6.
12. Матлина С. Г. Поговорим о странностях любви... к «мероприятиям» и «массовой» работе / С. Г. Матлина // Библиотечное дело — XXI век. — 2008. — № 10. — С. 2–5.
13. Науменко Т.В. Концептуальный анализ теории массовой коммуникации [Электронный ресурс] / Т. В. Науменко. — Режим доступа : <http://credonew.ru/content/view/771>. — Заглавие с экрана.
14. Опарина О. Д. Веб — сайт в библиотечной технологии / О. Д. Опарина, Е. А. Охезина // Науч. и техн. 6-ки. — 2004. — № 7. — С. 41–46.
15. Основы теории коммуникации: учет. / Под ред. проф. М. А. Василика. — М. : Гардарики, 2003. — 615 с.
16. Попова М. Л. Библиотека и газета: грани взаимодействия // Библиотечное ведение. — 2005. — № 6. — С. 67–70.
17. Сергеев Е.Ю. Средства массовой информации в условиях глобализации [Электронный ресурс] / Е. Ю. Сергеев. — Режим доступа: http://www.terrahumana.ru/arhiv/09_01/09_01_12.pdf. — Заглавие с экрана.
18. Трачук Л. Бібліотечний блог як прояв концепції «Бібліотека 2.0» / Л. Трачук // Вісник Кн. палати . — 2012 . — № 9. — С. 22–25.
19. Чачко А. Комуникативістика в системі гуманістичного розвитку сучасної бібліотеки / А. Чачко // Вісник Кн. палати . — 2004 . — № 1. — С. 30–32.
20. Чачко А. Бібліотекарі в інформаційному суспільстві: не проблема, а реальність / А.Чачко // Вісник Кн. палати . — 2001. — № 10. — С. 23–25.
21. Черных О. В. Библиотека как открытая система в контексте межкультурной коммуникации [Электронный ресурс] / О. В.Черных . — Режим доступа: http://libconfs.narod.ru/2004/s1/s1_p31.htm. — Заглавие с экрана.
22. Чуприна Л. Оперативна інформація в соціальних мережах: особливості обігу і використання бібліотеками / Л. Чуприна // Наук. пр. Нац. 6-ки України ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2010. — Вип. 33. — С. 507–523.
23. Шереметьев С. Проектування соціокультурного простору в новій будівлі національної бібліотеки Білорусі / С.Шереметьев, І. Думанська // Бібл. вісн. — 2008.—№ 2.—С. 35–36.
24. Vodnar J. Asking the right questions: A critique of facebook, social media, and libraries / J. Vodnar, A. Dochi // Public. Serv. Quart. — 2011. — v. 7, № 3-4. — P. 102–110.
25. Elborg J. K. Libraries as the space between us: Recognizing and valuing the third space / J. K. Elborg // Ref. and User Serv. Quart. — 2011. — v. 50, N 4. — P. 338–350.

26. Jochumsen H. A new model for the public library in the knowledge and experience society / H. Jochumsen, C. Hvenegaard, D. Skot-Hansen [Electronic Source]. — Mode of access: www.bibliotekogmedier.dk. — Title from screen.
27. Kang M. Understanding the effect of social networks on user behaviors in community-driver knowledge services / M. Kang, B. Kim, P. Gloor, G.-W. Bock // J. Amer. Soc. Inf. Sci. and Technol. — 2011. — v. 62, № 6. — P. 1066–1074.
28. Petit Y. Twitter and Facebook for user collection request / Y. Petit // Collect. Manag. — 2011. — v. 36, № 4. — P. 253–258.

Надійшла до редколегії 26.11.2013 р.